ISSN:2828-6235
Impact factor:13.77

International Journal of Literature and Language Studies(IJLLS)

# LINGUISTIC-PRAGMATIC AND FUNCTIONAL-SEMANTIC FEATURES OF PAREMIOLOGICAL UNITS IN TEXTS OF UZBEKISTAN AND CHINESE CHILDREN'S LITERATURE

**Ruzmatova Sabrina**
Tashkent State University of Oriental Studies, Master's 1-year student in Linguistics: Chinese language
sabrina.ruzmatova77@icloud.com
Scientific supervisor: PhD, associate professor **Khasanova Feruza**
**Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.23722287**

**Abstract.** The article offers a comparative analysis of the linguopragmatic and functional-semantic features of paremiological units in Uzbek and Chinese children's literature. It examines the communicative role of proverbs in child-oriented texts, their interpretation within speech act theory, introductory formulas, formal-rhythmic organization and thematic-semantic groups. The study identifies didactic, evaluative, compositional and culture-transmitting functions of paremias and classifies degrees of equivalence between the two languages.

**Keywords:** paremiological unit, proverb, children's literature, linguopragmatics, speech act, functional-semantic group, comparative analysis.

**Annotatsiya.** Maqolada o'zbek va xitoy bolalar adabiyoti matnlarida qo'llanuvchi paremiologik birliklar (o'zbek tilidagi maqol va hikmatli so'zlar hamda xitoy tilidagi 谚语, 俗语, 歇后语, 格言 kabi turg'un birikmalar) lisoniy-pragmatik va funksional-semantik jihatdan qiyosiy tahlil qilinadi. Paremiyalarning bolalar matnidagi kommunikativ vazifasi, nutq aktlari nazariyasi nuqtayi nazaridan talqini, kiritish formulalari, shakliy-ritmik tuzilishi hamda mavzuviy-semantik guruhlari yoritiladi. Tadqiqot natijasida ikki tilda paremiyalarning didaktik, baholovchi, kompozitsion va madaniy-translyativ vazifalari aniqlanib, ularning ekvivalentlik darajalari tasniflandi.

**Kalit so'zlar:** paremiologik birlik, maqol, 谚语, bolalar adabiyoti, lingvopragmatika, nutq akti, funksional-semantik guruh, qiyosiy tahlil, madaniy kod.

## Kirish

Bolalar adabiyoti — til va madaniyatni egallashning birinchi va eng ta'sirchan maydonlaridan biri. Bola ertak, masal, she'r va hikoyalar orqali nafaqat o'z ona tilining leksik-grammatik tizimini, balki xalqning axloqiy qarashlari, dunyoqarashi va baholash me'yorlarini ham o'zlashtiradi. Bu jarayonda paremiologik birliklar alohida o'rin tutadi: ular ixcham shaklda xalq tajribasini jamlaydi, bolaga tushunarli obraz orqali umumlashma hukmni yetkazadi va matnning tarbiyaviy yuklamasini kuchaytiradi.

O'zbek va xitoy xalqlari boy paremiologik merosga ega. Biroq har ikkala tilning bolalar matnlarida paremiyalar qanday kommunikativ maqsadlarda ishlatilishi, ular qaysi pragmatik strategiyalar orqali bolaga yetkazilishi va qanday semantik maydonlarni tashkil etishi masalasi qiyosiy jihatdan, ayniqsa bolalar adabiyoti doirasida, nisbatan kam yoritilgan. Mavzuning dolzarbligi shu bilan belgilanadi: xitoy tilini o'rganayotgan o'zbek tilli o'quvchilar uchun ham,

ikki til o‘rtasidagi tarjima va lingvomadaniy muloqot uchun ham paremiyalarning pragmatik va semantik tabiatini bilish muhim.

Tadqiqotning maqsadi — o‘zbek va xitoy bolalar adabiyoti matnlaridagi paremiologik birliklarning lisoniy-pragmatik va funksional-semantik xususiyatlarini aniqlash va qiyosiy tavsiflashdir. Bunga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: (1) ikki tilda paremiologik birliklarning terminologik va tipologik ko‘lamini muqoyasa qilish; (2) paremiyalarning bolalar matnidagi kommunikativ-pragmatik vazifalarini nutq aktlari va muloqot maksimalari asosida tahlil qilish; (3) paremiyalarning mavzuviy-semantik guruhlari va obrazlar tizimini aniqlash; (4) tillararo ekvivalentlik darajalarini tasniflash.

Tadqiqot obyekti — o‘zbek va xitoy bolalar adabiyoti matnlari (xalq ertaklari, masallar, bolalar uchun she’r va hikoyalar, xitoyda《三字经》,《弟子规》 kabi bolalar ta’limiga mo‘ljallangan manbalar hamda 成语故事 janri); predmeti — ularda qo‘llanuvchi paremiologik birliklarning pragmatik va semantik xususiyatlari.

**Tadqiqot metodologiyasi va nazariy asoslar**

Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy-chog‘ishtirma, kontekstual va pragmatik tahlil metodlari, semantik komponent tahlili, shuningdek, nutq aktlari nazariyasi (J. Austin, J. Searle), muloqot maksimalari (H.P. Grice) va xushmuomalalik nazariyasi (P. Brown, S. Levinson) tamoyillaridan foydalanildi. Paremiyalarning ma’no va qo‘llanish tabiati xorijiy paremiologiyada V. Mider, N. Norrik, G.L. Permyakov ishlarida yoritilgan; o‘zbek tilshunosligida maqol va frazeologik birliklar Sh. Rahmatullayev, T. Mirzayev va boshqa olimlar tomonidan, xitoy tilshunosligida esa 熟语 (shúyǔ) tizimi doirasida Wen Duanzheng, Wu Zhankun, Wang Qin va boshqalar tomonidan tadqiq etilgan.

Paremiologik birlik deganda biz xalq ongida shakllangan, tayyor holda takrorlanuvchi, umumlashgan hukm yoki baho ifodalovchi turg‘un, ixcham til birligini tushunamiz. O‘zbek tilshunosligida bu doiraga asosan maqol va hikmatli so‘z (naql) kiradi; xitoy tilshunosligida esa yanada kengroq 熟语 tushunchasi ishlatiladi. 1-jadvalda ikki an’anadagi asosiy birliklar muqoyasa qilingan.

**1-jadval. Paremiologik birliklarning terminologik muqoyasasi**

| O‘zbek tilida | Xitoy tilida | Asosiy farqli belgi |
|---|---|---|
| Maqol | 谚语 (yànyǔ) | Xalq tajribasini umumlashtiruvchi, tugal hukm ifodalovchi gap shaklidagi birlik |
| Hikmatli so‘z, naql | 格言 (géyán) | Muallifi yoki manbasi ma’lum/taxmin qilinadigan axloqiy qoida |
| Iboralar (frazeologik birliklar) | 惯用语 (guànyòngyǔ), 成语 (chéngyǔ) | Gap emas, birikma darajasidagi turg‘un birlik; xitoyda ko‘pincha to‘rt bo‘g‘inli |
| Alohida janr sifatida shakllanmagan | 歇后语 (xiēhòuyǔ) | Ikki qismli, topishmoq shaklidagi birlik: birinchi qism — obraz, ikkinchi qism — izoh; ko‘pincha ikkinchi qism tushirib qoldiriladi |
| Xalq ifodalari (odatiy iboralar) | 俗语 (súyǔ) | So‘zlashuv uslubiga xos, obrazli, kundalik nutqdagi turg‘un ibora |

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, 成语 (chengyu) qat’iy ma’noda maqol emas, ammo xitoy bolalar matnlarida, ayniqsa 成语故事 janrida, u ham maqol kabi didaktik hukmni ixcham shaklda tashiydi. Shu sababli ular tadqiqotda paremiologik birliklarning periferik doirasi sifatida hisobga olindi.

**1. Paremiologik birliklarning lisoniy-pragmatik xususiyatlari**

**1.1. Kommunikativ vaziyat va adresat omili**

Bolalar adabiyotida muloqot ikki darajada kechadi: muallif — bola-o‘quvchi va qahramon — qahramon. Birinchi darajada kattalar tomonidan yaratilgan matn bolaga yo‘naltiriladi, shu bois muloqot asimmetrik xarakterga ega: yuboruvchi tajriba va obro‘ egasi, qabul qiluvchi esa ta’lim oluvchi. Paremiya aynan shu asimmetriyani yumshatuvchi vosita vazifasini bajaradi: muallif yoki ota, ona, chol, kampir kabi “dono” qahramon o‘z so‘zi bilan emas, “xalq ovozi” bilan gapiradi. Natijada bevosita buyruq o‘rniga umumlashgan hukm beriladi va bola nasihatni shaxsiy bosim sifatida emas, jamoaviy tajriba sifatida qabul qiladi.

O‘zbek ertaklarida bu odatda hikoya yakunida yoki kulminatsiyadan keyin namoyon bo‘ladi: yolg‘on gapirib, odamlarni aldagan qahramon jazolangach, matn mazmuni “Yolg‘onchining uyi kuydi, hech kim ishonmadi” maqoli bilan umumlashtiriladi. Xitoy bolalar matnlarida esa paremiya ko‘pincha qahramon nutqida yoki bevosita dars beruvchi ustoz obrazi tilidan eshitiladi, masalan, “三人行,必有我师焉” (Sān rén xíng, bì yǒu wǒ shī yān) — “Uch kishi yo‘lga chiqsa, ular orasida albatta mening ustozim bor”.

**1.2. Nutq aktlari nazariyasi nuqtayi nazaridan**

Searle tasnifi asosida paremiyalarning ayrim turlari bolalar matnida quyidagi illokutiv vazifalarda keladi:

**a) Direktiv (yo‘naltiruvchi) vazifa.** Maslahat, targ‘ib va ogohlantirishni bildiradi. Masalan, “Oz-oz o‘rganib dono bo‘lur, qatra-qatra yig‘ilib daryo bo‘lur” maqoli shakliga ko‘ra daraklovchi (assertiv) bo‘lsa-da, illokutiv kuchi bilan “o‘rgan, to‘xtama” degan yo‘naltirishni anglatadi. Xitoy tilida 千里之行,始于足下 (Qiān lǐ zhī xíng, shǐ yú zú xià — “Ming lilik yo‘l bir qadamdan boshlanadi”) ham xuddi shu tarzda bola uchun “boshlashdan cho‘chima” ma’nosidagi bilvosita rag‘batlantirish aktiga aylanadi.

**b) Ogohlantiruvchi (direktiv-prohibitiv) vazifa.** 欲速则不达 (Yù sù zé bù dá — “Shoshilish maqsadga yetkazmaydi”) maqoli 揠苗助长 (“maysani tortib o‘stirmoqchi bo‘lish”) hikoyasida sabrsiz qahramonning xatosiga baho berib, bolani shoshqaloqlikdan ogohlantiradi. O‘zbek matnlarida “Yaxshi bilan yursang, yetarsan murodga, yomon bilan yursang, qolarsan uyatga” maqoli ham tanlov qilishga yo‘naltiruvchi ogohlantirish vazifasini bajaradi.

**c) Baholovchi (ekspressiv-evaluativ) vazifa.** Paremiya orqali qahramon xulqiga axloqiy baho beriladi. Bunday baho bola uchun tayyor “to‘g‘ri–noto‘g‘ri” mezonini shakllantiradi. 言必信,行必果 (Yán bì xìn, xíng bì guǒ) halol, so‘zida turuvchi qahramonni madh etadi, o‘zbek tilidagi “Yaxshi so‘z — jon ozig‘i” kabi ifodalar esa nutq madaniyatini baholash va rag‘batlantirish an’anasini aks ettiradi.

Shuni ham qayd etish kerakki, bolalar matnida paremiya ko‘pincha bilvosita nutq aktiga aylanadi. Bola qahramonni to‘g‘ridan-to‘g‘ri tanqid qilish o‘rniga paremiyaga tayanishi mumkin; bu muloqotda yuz saqlash (face-saving) strategiyasi, ya’ni Brown va Levinson nazariyasidagi “manfiy xushmuomalalik” tamoyilining bolalar matnidagi ko‘rinishidir.

### 1.3. Muloqot maksimalari va implikatura

Paremiyadan foydalanish Grice ta'rifidagi miqdor va munosabat maksimalariga mos keladi: oz so'z bilan ko'p ma'no beriladi, ma'no esa kontekstga bevosita bog'lanadi. Bolalar matnida paremiyaning literal ma'nosi ayni vaqtda implikatura beradi. Masalan, 滴水穿石 ("tomchi toshni teshadi") ifodasi suv va tosh obrazi orqali "sabr va izchillik katta natijaga olib keladi" degan xulosani yashirin tarzda yetkazadi. Bola bu xulosani chiqarishda o'z tajribasi va hayotiy obrazlarga tayanadi, bu esa tarbiyaviy ta'sirni kuchaytiradi.

### 1.4. Kiritish formulalari

Paremiya matnga kiritilishida maxsus lisoniy markerlar ishtirok etadi. Ular paremiyaning "xalq hikmati" maqomini belgilaydi va nutqda obro'li manbaga ishorani ifodalaydi (2-jadval).

**2-jadval. Paremiyalarni kiritish formulalari**

| O'zbek tilida | Xitoy tilida |
|---|---|
| Xalq maqolida aytilganidek...<br>Dono xalqimiz bejiz aytmagan...<br>Otalar so'zi — aqlning ko'zi.<br>Ota-bobolarimiz shunday deganlar... | 俗话说 (súhuà shuō) — "xalq aytganidek"<br>常言道 (chángyán dào) — "odatda aytiladi"<br>古人云 (gǔrén yún) — "qadimgilar aytgan"<br>老话说得好 (lǎohuà shuō de hǎo) — "eski gap yaxshi aytilgan" |

Taqqoslash shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida formulalar ko'proq jamoaviy subyekt (xalq, ota-bobo) bilan bog'lanadi, xitoy tilida esa 古人 ("qadimgilar") obrazi orqali tarixiy, klassik an'ana obro'si ham aniq namoyon bo'ladi. Bu farq ikki madaniyatda "hikmat manbai"ga munosabatdagi ustuvor tafovutni ko'rsatadi.

### 1.5. Shakliy-ritmik tuzilish va xotirada saqlanish

Bolalar uchun mo'ljallangan matnda paremiyaning ritmik-fonetik tashkili yodlash va ovoz chiqarib takrorlashni osonlashtiradi. O'zbek maqollarida qofiya, ichki jarangdoshlik va sintaktik parallelizm yetakchi: "Oz-oz o'rganib dono bo'lur, qatra-qatra yig'ilib daryo bo'lur" maqolidagi "bo'lur" takrori qofiya vazifasini bajaradi, "Birlashgan o'zar, birlashmagan to'zar" maqoli esa antiteza va qofiya uyg'unligiga qurilgan.

Xitoy paremiyalarida esa to'rt bo'g'inli ritm (四字格), antitetik parallelizm (对仗) va tovush ohangining (ton) uyg'unligi muhim: 一寸光阴一寸金,寸金难买寸光阴 (Yī cùn guāngyīn yī cùn jīn, cùn jīn nán mǎi cùn guāngyīn) birligida bir qism oxiri keyingi qism boshiga ko'chiriladi (顶真 usuli), bu esa zanjirsimon takror hosil qilib, matnni yodda saqlashni kuchaytiradi.

### 1.6. Transformatsiya va o'yin elementi

Bolalar adabiyotida paremiya ba'zan qisqartiriladi, qahramon ismi bilan moslashtiriladi yoki o'yin, hazil maqsadida o'zgartiriladi. Xitoyda 歇后语 ning ikkinchi qismi tushirib qoldirilishi (歇后 — "keyingisini to'xtatish") tinglovchining o'zi ma'noni tiklashini talab etadi. Masalan, 哑巴吃黄连——有苦说不出 (Yǎba chī huánglián — yǒu kǔ shuō bu chū) birligida "tili chiqmaydigan kishi achchiq huanlyan giyohini yeydi" obrazi "dardini ayta olmaydi" ma'nosini beradi; bolalar hikoyasida ko'pincha faqat birinchi qism aytiladi. Bu usul kitobxonni faol ishtirokchiga aylantiradi va o'yin-didaktik funksiyani kuchaytiradi. O'zbek bolalar matnida bunday o'yinbop qo'llash asosan maqolni mazmuniy o'zgartirish, parodiyalash yoki topishmoq elementlari bilan uyg'unlashtirish orqali amalga oshadi.

**2. Paremiologik birliklarning funksional-semantik xususiyatlari**

**2.1. Mavzuviy-semantik guruhlar**

Ikki tilning bolalar matnlaridagi paremiyalari tahlili ularning bir qator umumiy semantik maydonlarda to‘planishini ko‘rsatdi. Bu maydonlar bolaga yetkaziladigan asosiy qadriyatlarni aks ettiradi (3-jadval).

**3-jadval. Paremiyalarning mavzuviy-semantik guruhlari**

| Semantik guruh | O‘zbek tilidagi misol | Xitoy tilidagi misol |
|---|---|---|
| Ilm va o‘qish | Ilm — nur, jaholat — zulmat. | 活到老,学到老 (Huó dào lǎo, xué dào lǎo) — “Yashagancha o‘rgan” |
| Mehnat va natija | Mehnatning tagi — rohat. | 一分耕耘,一分收获 (Yī fēn gēngyún, yī fēn shōuhuò) — “Qancha mehnat, shuncha hosil” |
| Birdamlik va hamjihatlik | Birlashgan o‘zar, birlashmagan to‘zar. | 众人拾柴火焰高 (Zhòngrén shí chái huǒyàn gāo) — “Ko‘pchilik o‘tin yig‘sa, olov baland yonadi” |
| Sabr va qat’iyat | Sabr tagi — sariq oltin. | 水滴石穿 (Shuǐ dī shí chuān) — “Tomchi suv ham toshni teshadi” |
| Vaqtni qadrlash | Vaqt — oltin. | 一寸光阴一寸金 (Yī cùn guāngyīn yī cùn jīn) — “Bir cun vaqt — bir cun oltin” |
| Halollik va rostgo‘ylik | Yolg‘onchining uyi kuydi, hech kim ishonmadi. | 言必信,行必果 (Yán bì xìn, xíng bì guǒ) — “So‘zing ishonchli, ishing natijali bo‘lsin” |
| Ota-ona va kattalarga hurmat | Ota ko‘rgan o‘q yonar, ona ko‘rgan ton bichar. | 百善孝为先 (Bǎi shàn xiào wéi xiān) — “Barcha ezgulikning boshi — ota-onaga hurmat” |
| Do‘stlik va muhit tanlash | Yaxshi bilan yursang, yetarsan murodga... | 近朱者赤,近墨者黑 (Jìn zhū zhě chì, jìn mò zhě hēi) — “Qizil bo‘yoqqa yaqin kishi qizaradi, siyohga yaqin kishi qorayadi” |

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, ikkala tilning bolalar matnlarida paremiyalarning asosiy yukini axloqiy-tarbiyaviy qadriyatlar tashkil etadi. Biroq bu qadriyatlarning ifoda strategiyasi bir xil emas. O‘zbek paremiyalarida ko‘pincha antiteza va natija (ilm — nur, jaholat — zulmat; birlashgan o‘zar, birlashmagan to‘zar) yetakchi bo‘lsa, xitoy paremiyalarida jarayon va tabiiy obraz (suv, tosh, olov, qadam, bo‘yoq) ko‘proq namoyon bo‘ladi.

**2.2. Paremiyalarning matndagi funksiyalari**

Bolalar matnida paremiologik birliklar quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

**1) Didaktik (ta'limiy-tarbiyaviy) funksiya.** Paremiya bolaga axloqiy qoida yoki hayotiy xulosani tushunarli, yodda qolarli shaklda yetkazadi. Bu funksiya xitoy bolalar ta'limida ayniqsa yaqqol ko'rinadi:《三字经》dagi "人之初,性本善" (Rén zhī chū, xìng běn shàn) va "玉不琢,不成器" (Yù bù zhuó, bù chéng qì) kabi hukmlar bola maktab yoshidan o'zlashtiradigan qadriyatlar poydevorini tashkil etadi.

**2) Yakunlovchi (ibrat) funksiya.** O'zbek ertak va masallarida paremiya ko'pincha syujet yakunini umumlashtiradi, voqeani "ibrat"ga aylantiradi. Bu funksiya masal janrida eng barqaror shakliy o'rinni egallaydi.

**3) Kompozitsion funksiya.** Paremiya sarlavha, epigraf yoki hikoyaning "yadrosi" bo'lib kelishi mumkin. Xitoy 成语故事 janrida bu funksiya alohida ahamiyat kasb etadi: hikoya paremiya/chengyuning manbasi va ma'nosini tushuntirish uchun yaratiladi (masalan, 守株待兔 — "daraxt tubida quyonni kutish", 亡羊补牢 — "qo'y yo'qolgach, qo'ra tuzatish"). Ya'ni xitoy an'anasida "paremiya → hikoya" yo'nalishi, o'zbek ertaklarida esa ko'proq "hikoya → paremiya" yo'nalishi yetakchilik qiladi.

**4) Baholovchi va ekspressiv funksiya.** Paremiya qahramon xatti-harakatiga axloqiy baho beradi hamda matnga hissiy ohang (maqtov, istehzo, ogohlantirish) kiritadi.

**5) Obrazli-xarakterlovchi funksiya.** Qahramon nutqida paremiyaning mavjudligi uning dono, tajribali yoki aksincha, o'jar, shoshqaloq ekanini ko'rsatuvchi xarakteristikaga xizmat qiladi.

**6) Madaniy-translyativ funksiya.** Paremiya avloddan avlodga madaniy kod va qadriyatlarni uzatadi. O'zbek paremiyalarida sabr, qanoat, mehnatsevarlik, mehmondo'stlik, kattalarga hurmat kabi sharqona qadriyatlar, xitoy paremiyalarida esa 孝 (farzandlik burchi), 信 (halollik, sodiqlik), 学 (o'qish, o'zini kamol toptirish) kabi konfutsiychi axloq tushunchalari ustuvor.

**7) O'yin-estetik funksiya.** Ritm, qofiya, antiteza va obraz bolaga estetik zavq beradi, til bilan o'ynashga, yodlashga undaydi.

### 2.3. Obrazlar tizimi va madaniy kod

Paremiya semantikasining asosini obraz tashkil etadi. Xitoy paremiyalarida raqamlar (一, 三, 千, 百), o'lchov birliklari (寸, 里), tabiat unsurlari (水, 石, 火, 玉) keng qo'llanadi: 一寸光阴 dagi 寸 (taxminan 3,3 sm) vaqtni moddiy o'lchovga keltirib, mavhum tushunchani ko'rinadigan qiladi. O'zbek paremiyalarida esa kundalik hayot va dehqonchilik, chorvachilik bilan bog'liq obrazlar (non, daryo, qatra, qo'y, o'q, ton) yaqqolroq. Bu farq xalqlarning moddiy-madaniy tajribasi va dunyoni ontologik tasvirlash usulini aks ettiradi.

Shuningdek, obro' manbai ham farqlanadi: xitoy matnlarida paremiya ko'pincha klassik manbalarga (《论语》,《孟子》,《三字经》) bog'lanib, bolaga yozma an'ana sifatida taqdim etiladi; o'zbek bolalar matnlarida esa ustuvor manba og'zaki xalq donoligi bo'lib, uning vakili — otalar, bobolar, "dono xalq".

### 2.4. Tillararo ekvivalentlik darajalari

Ikki tildagi paremiyalarni solishtirish ularning ekvivalentlik darajasini aniqlash imkonini beradi:

**To'liq ekvivalentlik.** Mazmun to'liq mos keladi, obraz esa qisman farqlanadi: "Birlashgan o'zar, birlashmagan to'zar" ≈ 众人拾柴火焰高 (har ikkisida birdamlikning kuchi ulug'lanadi; birinchisida antiteza, ikkinchisida olov obrazi yetakchi).

**Qisman ekvivalentlik.** Asosiy qadriyat umumiy, ammo urg‘u va obraz farqlanadi: “Sabr tagi — sariq oltin” sabrning mukofotiga urg‘u bersa, 水滴石穿 sabr va izchil harakatning kuchiga urg‘u beradi. “Vaqt — oltin” va 一寸光阴一寸金 mazmunan juda yaqin, lekin xitoy variantida o‘lchov obrazi (寸) va ikkinchi qismdagi “oltinga vaqtni sotib bo‘lmaydi” fikri qo‘shimcha semantik qatlam hosil qiladi.

**Nolinchi (lakunar) ekvivalentlik.** O‘zbek tilida muqobili bo‘lmagan birliklar, xususan, 歇后语 shakli va madaniy obrazlarga asoslangan birliklar (八仙过海——各显神通 — “Sakkiz o‘lmas dengizdan o‘tadi — har biri o‘z sehrini ko‘rsatadi”). Bunday hollarda tarjimada tavsifiy tarjima, izoh yoki ma’noviy muqobilni tanlash usullaridan foydalaniladi.

Bolalar adabiyoti tarjimasida paremiyaning pragmatik vazifasini saqlash (nasihat, ogohlantirish, rag‘bat) uning shakliy-obrazli o‘xshashligidan ko‘ra muhimroq. Tarjimon bolaga tushunarli bo‘lmagan madaniy obrazni (masalan, 八仙) izoh bilan yetkazishi yoki o‘quvchining tajribasiga yaqin obrazli muqobil topishi lozim.

**3. Amaliy ahamiyati**

Tadqiqot natijalaridan xitoy tilini o‘zbek tilli bolalarga o‘qitishda, bolalar uchun ikki tilli o‘quv materiallari tayyorlashda hamda tarjima amaliyotida foydalanish mumkin. Paremiyalarni mavzuviy guruhlar va pragmatik vazifalar bo‘yicha taqdim etish o‘quvchiga ularni mexanik yodlashdan ko‘ra, qo‘llanish vaziyatiga tayanib o‘zlashtirish imkonini beradi. Shuningdek, ekvivalentlik darajalari jadvali lug‘atlar va o‘quv qo‘llanmalari uchun asos bo‘lishi mumkin.

**Xulosa**

O‘zbek va xitoy bolalar adabiyoti matnlaridagi paremiologik birliklarning lisoniy-pragmatik va funksional-semantik tahlili quyidagi xulosalarga kelish imkonini berdi:

1. Ikki tilda paremiologik birliklar tizimi turlicha shakllangan: xitoy tilida 熟语 doirasida bir necha tur (谚语, 俗语, 歇后语, 惯用语, 成语) farqlansa, o‘zbek tilida asosiy o‘rinni maqol va hikmatli so‘z egallaydi; 歇后语 o‘zbek tilida muqobil janrga ega emas.

2. Pragmatik jihatdan paremiya bolalar matnida bilvosita nutq akti sifatida ishlaydi: shaklan daraklovchi hukm, mohiyatan esa nasihat, ogohlantirish, rag‘bat va baho. Bu bola-o‘quvchiga bosim o‘tkazmasdan, “xalq ovozi” va “qadimgilar hikmati” orqali yo‘naltirish imkonini beradi.

3. Kiritish formulalarida o‘zbek tilida jamoaviy subyekt (xalq, ota-bobolar), xitoy tilida esa tarixiy-klassik obro‘ (古人) ustuvor; shakliy tashkilda o‘zbek maqollarida qofiya va parallelizm, xitoy paremiyalarida to‘rt bo‘g‘inli ritm, 对仗 va 顶真 yetakchi.

4. Semantik jihatdan ikki tilda ilm, mehnat, birdamlik, sabr, vaqt, halollik, kattalarga hurmat va do‘stlik guruhlari umumiy, biroq ifoda usuli va obrazlar tizimi madaniy tajribaga bog‘liq holda farqlanadi: o‘zbek tilida antiteza va natija, xitoy tilida jarayon, raqam va tabiat obrazlari ko‘proq.

5. Funksional jihatdan paremiyalar didaktik, yakunlovchi, kompozitsion, baholovchi, obrazli-xarakterlovchi, madaniy-translyativ va o‘yin-estetik vazifalarni bajaradi; xitoy 成语故事 janrida “paremiya → hikoya”, o‘zbek ertak va masallarida esa “hikoya → paremiya” yo‘nalishi ustun.

6. Tillararo ekvivalentlik to‘liq, qisman va nolinchi darajalarda kuzatiladi; bolalar adabiyoti tarjimasida paremiyaning pragmatik vazifasini saqlash shakliy o‘xshashlikdan ustun turadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Austin J.L. How to Do Things with Words. — Oxford: Clarendon Press, 1962.

2. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. — Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
3. Grice H.P. Logic and Conversation // Cole P., Morgan J. (eds.) Syntax and Semantics. Vol. 3: Speech Acts. — New York: Academic Press, 1975. — P. 41–58.
4. Mieder W. Proverbs: A Handbook. — Westport: Greenwood Press, 2004.
5. Norrick N.R. How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs. — Berlin: Mouton, 1985.
6. Searle J.R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. — Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
7. Пермяков Г.Л. От поговорки до сказки (заметки по общей теории клише). — М.: Наука, 1970.
8. Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. O‘zbek xalq maqollari. — Toshkent: Fan, 1978.
9. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. — Toshkent: O‘qituvchi, 1978.
10. 温端政. 汉语语汇学. 北京: 商务印书馆, 2005.
11. 武占坤, 王勤. 现代汉语词汇概要. 天津: 天津人民出版社, 1983.
12. 《论语》,《孟子》,《三字经》,《弟子规》.
13. O‘zbek xalq ertaklari va masallari (nashrlar to‘plami).